

"בשמחה"

הרב אליהו ידיד שליט"א - ירושלים

- א. **פתיחה** - הגדרות למושג "השמחה".
- ב. **עיון** - במדרש רבה ויקרא פ' כ"ח, ט. ובמדרש רות רבה פ', ה. וילקוט שמעוני לפרשת האזינו, פרק ל"ב. בבאורו של בעל "תפארת ציון" על המדרש.
- ג. **ראובן**
- ד. **בועז**
- ה. **אהרן**
- ו. **עיון** - ברמב"ם מורה נבוכים ח"א פ"ב. ויישום דברי הרמב"ם על ראובן, בועז ואהרן.
- ז. **סיכום**
- ח. **נספח** - טבלה עפ"י הרמב"ם בפרושו במורה נבוכים - על חטא אדם הראשון, פרשת עץ הדעת.

פתיחה הגדרה למושג "השמחה"

המשנה השישית בפרק השישי באבות קובעת שהתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים, אחד מתוך ארבעים ושמונה הדברים שהתורה נקנית בהם הוא ערך "השמחה". שמעתי מפיו של הרב משה שפירא שליט"א שהפרוש לענין שהתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים, הוא, כי יש ארבעים ושמונה צינורות שבאמצעותם ניתן לשאוב את התורה אל האדם, יש ענינים בתורה שניתן להגיע אליהם ע"י ענווה, שצינור הענווה הוא המאפשר את קליטת הענינים האלה. ויש עניני תורה שלא ניתנים להבנה אלא על ידי בינת הלב, וכן הלאה.

אין ספק שאם המשנה מעמידה את ערך השמחה כערך שבאמצעותו ניתן לקנות תורה, הרי שאם אדם לומד תורה או מקיים מצוות בתורה, יש ואם הוא אינו מעביר הדברים דרך הצינור הזה הקרוי שמחה, עלולים הדברים שלא להיקלט על ידו, או, במקרים אחרים חוסר שמחה בלימוד או בעשיית המצוות מעכב את ההשגה הנדרשת באותן המצוות.

בספר "כד הקמח" לרבנו בחיי בן אשר, בערך "שמחה" כותב בין היתר:
"עבדו את ה' בשמחה באו לפניו ברננה, כי הוא ה' אלקים הוא עשנו ולו אנחנו עמו וצאן מרעיתו" (תהלים ק, ג-ג) אין השמחה ראויה בעולם הזה אלא בענין העבודה וההשגה בהקב"ה... ובא לומר כי נפש הצדיק היא שמחה במעשה המצוות, וכן הזכיר משה רבנו ע"ה תחת אשר לא עבדת את ה' א-להיך בשמחה (דברים כ"ח, מ"ז). השמחה הזאת היא מצווה מן התורה נצטווה עליה אדם כי היא עבודה גמורה להשם יתברך... ומצינו בפסיקתא, (פסיקתא דרב כהנא ביום השמיני עצרת) זה היום עשה ה' נגילה ושמחה בו, (תהל' ק"ח, כ"ב) אמר רבי איני נודע אם ביום אם בהקב"ה? בא שלמה ופירש נגילה ושמחה בך (שיר השירים א', ד) בך, בישועתך".

דברי רבנו בחיי מעמידה את ערך השמחה, כמידה הכרחית בעבודת האדם את בוראו, בתלמודו ובעשיית מצוותיו, ועיקר שמחת האדם בעולם הזה ראוי שתתרכז בעבודת ה' וההשגה בו.

השמחה מאפשרת לאדם קירבת אלקים ושלמות המעשים, באופן שכמעט אי אפשר לבטא במלים, כפי שהוא מביא מהפסיקתא, נשמחה ונגילה בך - בהקב"ה. ננסה לעיין בהגדרה נוספת של מושג השמחה, שהוא כאמור אחד מארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם, בדבריו של "הפלא יועץ" ר' אליעזר פאפו:

"מה טוב ומה נעים שישמח ישראל בעושיו, שמחה של מצווה, על כל מצווה ומצווה שעושה יגיל וישמח יותר ויותר ממוצא שלל רב... כל הדברים המסורים ללב צריכים עזר הלב... ביד כל אדם להיעזר על ידי מחשבות טהורות, ואם אינו עושה כולם עושה מחצה לפחות ברצוא ושוב ולפום צערא אגרא, והבא לטהר מסייעין אותו. והחי יתן אל לבו כמה שמחה היה שמח אם היה מוצא שלל רב... על אחת כמה וכמה שמחה כפולה ומכופלת צריך שישמח על התורה ועל העבודה ועל קיום מצוות ה'. וידוע שבכל מצווה ומצווה, אם בעת עסקו בתורה ותפילות וברכות ומצוות ובשבת יפנה לבבו וישכח עצבו ורגזו וישמח בעושיו, והשכר היותר גדול שיש על השמחה שזוכה להשגת החכמה והשגת השלמות שכן גילה סודו רבנו האר"י ז"ל שמה שזכה להשגת חכמה נפלאה והשגת רוח הקודש הכל היה בשביל שהיה שמח שמחה רבה בעסקו בתורה ובקימו שום מצווה יותר ממוצא שלל רב נמצא ששכר שמחה של מצווה מצווה.

ליקטנו מעט מדבריו של ה"פלא יועץ" ודבריו ברורים ומכוונים מאוד בענינו של הערך של השמחה בקניני תורה. הוא מדבר על ענין השמחה כמידה שיש להשקיע מאמצים בהשגתה, צריך האדם לפנות את לבו מכל ענין הגורם לו עצבות ורוגז כדי להיות בשמחה בעסק התורה ובקיום מצוותיה.

הדוגמה הגבוהה מאוד שהוא מביא מן האר"י הקדוש שכל השגותיו העליונות באו לו מפני שעבד את ה' בשמחה כל ימיו, מובן מאליו שאין לנו שום השגה ברמת ההשגים של האר"י הקדוש, אך תורה היא ולימוד היא צריכה, שיש לשאוף להגיע להשגת השמחה בלימוד תורה ובשעת עשיית המצוות כי זו הדרך כאמור לקרבת אלקים.

2. עיון

נעיין עתה בלשון מדרש רבה, ויקרא רבה פ' כ"ח, ט.
"אמר ר' יצחק למדתך תורה כשיהא אדם עושה מצווה יהא עושה אותה בלב

שמח, שאילו היה ראובן יודע שהקב"ה מכתוב עליו (בראשית ל"ז) וישמע ראובן ויצילהו מידם היה טוענו ומוליכו אצל אביו. ואילו היה בועז יודע שהקב"ה מכתוב עליו ויצבט לה קלי, עגלים מפוטמים היה מאכילה. ר' כהן ור' יהושע בר סימון בשם ר' לוי אמרו לשעבר היה אדם עושה מצווה והנביא כותבה ועכשיו אדם עושה מצווה מי כותבה? אליהו ומלך המשיח והקב"ה חותם על ידיהם, כההוא דכתוב אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב...". שני אישים מן התנ"ך עומדים במרכזו של מדרש זה, ראובן בן יעקב, ובעז ממגילת רות.

על שניהם נאמר הביטוי "אילו היה יודע" היה פועל אחרת משפעל. מהו ה"אילו" הזה שגרם להם לא לפעול כפי שצריך?
המדרש הזה מעלה מספר שאלות אותן מנסח בעל "תפארת ציון" על המדרש, רבי בן ציון זאב ידלר, ואלה הן שאלותיו:
א. איך אנו לומדים מראובן ובעז שצריך אדם לעשות מצווה בלב שמח?
ב. ואיך אפשר לומר על ראובן אילו היה יודע שהכתוב מכתוב עליו וישמע ראובן וכו' וכי בשביל שלא ידע לא היה לו לעשות המצווה כתיקונה?
ג. וכן זו הקושיה גם על בועז.
ד. מה כוונת ר' לוי במה שאמר לשעבר היה אדם עושה מצווה והנביא כותבה. וכי הנביא כתב כל המצוות של כל אחד ואחד?
ה. ומה תועלת יש עכשיו במה שאליהו ומלך המשיח כותבן כיון שלא נראה זה למי ללמוד ממעשיו?
ו. ועל השכר הנצחי הקב"ה בעצמו העד.
ז. ולמה הקב"ה חותם? ובזמן שהנביא כותב היה די בכתיבת הנביא בלבד?

בטרם נביא את תשובותינו הנוקבות של בעל "תפארת ציון" על שאלות אלו להבנת המדרש - נביא מדרש מקביל למדרש הקודם, מדרש רות רבה פרשה ה' - במדרש זה שנראה דומה מאוד למדרש הראשון, שונה ממנו במספר פרטים וזה לשונו:
"אמר ר' יצחק בר מריון בא הכתוב ללמדך שאם אדם עושה מצווה יעשנה בלבב שלם. שאילו היה ראובן יודע שהכתוב מכתוב עליו (בראשית ל"ז) וישמע ראובן ויצילהו מידם, בכתפו היה מוליכו אצל אביו, ואילו היה יודע אהרן שהקב"ה מכתוב עליו (שמות ד') הנה הוא יוצא לקראתך, בתופים ובמחולות היה יוצא לקראתו. ואילו היה יודע בועז שהקב"ה מכתוב עליו ויצבט לה קלי ותאכל ותשבע ותותר, עגלות מפוטמות היה מאכילה." (המשך המדרש זהה למדרש הראשון)

במדרש זה מופיעים שלשה אישים, ראובן, בועז ואהרן.
גם על אהרן יש תביעה המבוטאת בביטוי "אילו היה יודע" אם כן גם עליו נשאלות השאלות שהבאנו לעיל - מהו האילו? מה פשר הבטוי "אילו היה יודע" וכו'.
אנו מוצאים את הבטוי "אילו" באופן דומה גם ב"ילקוט שמעוני" לפרשת האזינו, פרק ל"ב:

"הצור תמים פעלו, הצייר שהוא צר את העולם תחילה וצר בו את האדם, שנאמר וייצר ה' אלקים את האדם, תמים פעלו, פעולתו שלמה על כל באי העולם, ואין להרהר אחר מידותיו אפילו עונה של כלום. אין באחד מהם שיסתכל ויאמר אילו היה לי שלש עיניים, אילו היו לי שלש ידיים, אילו היו לי שלש רגלים, אילו הייתי מהלך על ראשי אילו היו פני הפוכין לאחורי כמה היה נאה?

תלמוד לומר, תמים פעלו, כי כל דרכיו משפט יושב עם כל אחד ואחד בדיון ונותן לו מה שראוי לו.

במדרש זה, המבוסס על הפסוק "הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עוול צדיק וישר הוא", קובע המדרש - כי הנחת היסוד האמונית שלנו היא כי הקב"ה שברא את העולם וברא את האדם, ברא בריאה שלמה, שאינה חסרה דבר. מהנחת יסוד זו, נובע, כי על האדם לפעול בעולם מתוך הכרה שה' ברא אותו באופן שמאפשר לו להגיע לתכליתו ולעשות חובתו בעולמו, על פי הנתונים האישיים שניתנו לו. והנה גם כאן אנו מוצאים את ה"אילו".

האדם עלול לבא ולטעון, שנכשל במשימות חייו כי לא נברא באופן מושלם. וכאן המשמעות של הטענה של "אילו". אילו היה לי "שלוש ידיים", טוען האדם הייתי מצליח בתפקידי, אבל כיון שנבראתי רק עם שתי ידיים, לא הצלחתי. אמירה כזאת מוגדרת על ידי המדרש בבטוי "להרהר אחר מידותיו של הקב"ה" יש כאן מעין כפירה באותה הנחת יסוד שבפסוק מפרשת האזינו כי הצור תמים פעלו, וכל דרכיו משפט. טענת ה"אילו" היא טענת אליבי, שהאדם טוען, כדי להתחמק מאחריותו הוא למעשיו, ומנסה להעביר את האחריות ישירות לבורא עולם שבראו "פגום", "עם שתי ידיים ולא עם שלש ידיים" טענה זו נדחית באופן מוחלט על ידי המדרש - פעולתו של הקב"ה היא תמימה, כי כל דרכיו משפט, ה' יושב עם כל אחד ואחד ונותן לו מה שראוי לו.

אל לו לאדם להתחבא מאחרי טענת "אילו" מזויפת, כי הנתונים שבהם נברא, הם הנתונים הנכונים המושלמים שעמם הוא צריך לפעול ולהגיע לתכלית בריאתו. האדם חייב לפעול את חובתו בעולמו מתוך מאמץ למצות את חובתו זו, בדרך האמיתית והנכונה, ואם הדבר לא עלה יפה, יפשפש במעשיו הוא, במקום לפנות בטענת שוא שאילו ניתנו לו נתונים "טובים יותר" לא היה נכשל.

נסה עכשיו להתמודד עם שני המדרשים שהבאנו, מדרש ויקרא רבה ומדרש רות רבה, על שלשת האישים: ראובן בועז אהרן ולהשיב על השאלות שנשאלו להבנת דברי המדרש והבקורת על שלשת האישים האלה, במדרש "אילו היה יודע". נחלק את דברינו לשלושה חלקים.

ג. ראובן

ההנחיה הפותחת את המדרש בויקרא רבה היא כי התורה לימדה אותנו דרך ארץ, שכאשר האדם עושה מצווה יהא עושה את המצווה בלב שמח.

ומדברי המדרש נלמד כי ראובן בפרשת מכירת יוסף לא פעל "בלב שמח", ומכיון שלא פעל בשמחה לא הציל את יוסף ממכירתו על ידי האחים. אפשר שאילו פעל ראובן בשמחה, בלב שמח היתה מנעת "מכירת יוסף" על כל תוצאותיה הקשות לשעתם ולעתיד לבא.

צריך להבין כיצד היעדר שמחה בעשיית המצווה הוא שגרם לראובן שלא השלים את משימתו, ומכאן אפשר להבין כיצד לומדים זאת מראובן בניסיונותיו הוא.

בפרשת "מכירת יוסף" עמד ראובן מול אחיו, כשראו את יוסף בא אליהם לדותן במצוות אביו, והם אומרים "לכו ונהרגו..." "וישמע ראובן ויצילהו מידם ואמר לא נכנו נפש... אל תשפכו דם השליכו אותו אל הבור הזה...למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו" (בראשית ל"ז כ"ב) הכתוב מעיד עליו, כי כוונתו של ראובן היתה להציל את יוסף מהריגה ע"י האחים ולהביאו אל אביו. הצעתו זו של ראובן התקבלה, האחים

השליכוהו אל הבור וישבו לאכול לחם. מה קרה אם כן שמנע מראובן לבצע את תכניתו, להוציא את יוסף מן הבור ולהביא אל אביו?

בפסוק ל' שבפרק ל"ז בספר בראשית כתוב: "וישב ראובן אל הבור והנה אין יוסף בבור ויקרע את בגדיו" ורש"י שם - "ובמכירתו לא היה שם שהגיע יומו לילך ולשמש את אביו, דבר אחר עסוק היה בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו".

שני הסברים לרש"י שהצד השווה שבהם הוא שראובן נעדר מן המקום ששהו בו האחים ביום המכירה, או שהיה אצל אביו לשמשו, או שהתרחק משם ועסק בשקו ובתעניתו.

בין כך ובין כך באה הצעת יהודה למכור את יוסף.

ראובן החוזר לבור נדהם לראות שיוסף איננו, וכי תכניתו לא צלחה. אין ספק שראובן התחיל במצווה, אך לא זכה לגמרה, כיון שכוונתו היתה להצילו מידם, היה צריך מיד ללא דיחוי לקחת את יוסף ולהשיבו אל אביו, ולא להניחו בבור. מדוע אם כן ראובן לא פעל כך? כאן באים דברי המדרש ומפרשים את התנהגותו של ראובן.

האחים דנו דין מיתה ליוסף, שהביא דיבתם רעה אל אביהם וכי הוא מתנשא למלך עליהם על פי חלומותיו, וכי כוונתו להבאיש את ריחם בעיני אביהם ואפילו חשבו שהוא דוחק אותם מחוץ למשפחת יעקב כפי שנדחו ישמעאל ועשיו, בדור הקודם (מפרשים). מה היתה עמדתו של ראובן בדין זה? האם סבר ראובן באופן ברור ומוחלט

כי אין ליוסף דין מיתה? או שמא סבר כמו אחיו שדינו מיתה?

מוכרח להיות, כי ראובן היה מסופק, שמא האחים צודקים בדינם ויש ליוסף דין מיתה, אך מאידך שכלו היה נוטה יותר לשלילת הדין הזה ולהצלת יוסף, לכן תיכנן ראובן להצילו על ידי השלכתו לבור, והבור ריק ממים אך יש בו נחשים ועקרבים, שאין להם בחירה כמו בני אדם, וכך יתברר הדין, מי צודק - האם האחים שדנו את יוסף למיתה או ראובן הסבור שאין לו דין מיתה.

אם העקרבים יזיקו ליוסף - סימן שיש לו דין מיתה. ואם העקרבים לא יזיקו ליוסף - והוא יישמר מהם, הרי שהשגחת ה' עליו - ולכן יש להצילו.

כאן בא המדרש ואומר שאילו היה יודע ראובן שהקב"ה יכתוב בתורה שכוונתו היתה להצילו, וזה הרי אומר שזהו רצון ה' שיהא יוסף ניצל מידם, אז הוא מוליכו אל אביו מיד. ומדוע לא ידע יוסף דרך האמת ורצון ה' אעפ"י ששכלו הובילו לשם, כי באותה שעה לא היה ראובן בשמחה.

אם ראובן היה עושה את מצוות ההצלה בשמחה, היתה השמחה מרוממת אותו לפעול את ההצלה מיד וללא דחיות, כי השמחה היא תנאי כידוע, להשראת שכינה שהרי אין השכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות אלא מתוך שמחה של מצווה, ואם היה זוכה היה מגיע לאמיתות הדבר בסייעתא דשמיא.

זהו המסר של ר' יצחק, שיהא אדם עושה מצווה בלב שמח, שאז בשל השמחה והרוממות יגיע לאמיתות המעשה, למעשה הנכון והאמיתי. ההוכחה מראובן על זה היא כי ראובן לא עשה המצווה כפי שצריך מפני "שלא היה יודע" ולמה לא היה יודע? כי לא היה בשמחה באותה שעה.

אם נצרף כאן את דברי רש"י שהבאנו לעיל - ראובן נעדר בשעת מעשה המכירה, או מפאת היותו אצל אביו באותו יום ודאג מאוד למה שקורה ליוסף בבור, או שהיה עסוק בשקו ובתעניתו. ובשני המקרים לא היה בשמחה.

ד. בועז

במגילת רות מופיע בועז לראשונה בפרק ב', פסוק א' "ולנעמי מודע לאישה איש גבור חיל ממשפחת אלימלך ושמו בועז". על פי הגמרא במסכת בבא בתרא צ"א ע"ב, היתה נעמי בת דודו של בועז, שהרי אלימלך שלמון פלוני אלמוני ואבי נעמי אחים היו, וכולם בני נחשון בן עמינדב. ולפי מדרש רות רבה, (ה' ט"ו) בועז גדול הדור היה. נעמי ורות החוזרות ממואב לאחר מות אלימלך מחלון וכליון, חוזרות חסרות כל, עניות שבורות ורצוצות. נעמי אלמנת אלימלך ושכולה מבניה מחלון וכליון, ורות אשת מחלון, אלמנה המבקשת לחסות בצל השכינה ולהתגייר כדת וכדין. בפרק הראשון במגילת רות, מסופר על שתי הנשים השבות משדה מואב אל בית לחם. בפרק ב' כאמור פותח שמואל הנביא, מחבר מגילת רות, בפסוק הראשון בהצגתו של בועז, קרוב המשפחה וגדול הדור ואיש עשיר בבית לחם. ומיד בפסוק השני מבקשת רות רשות מנעמי ללכת ללקט בשדות בית לחם כמעשי העניים לקט שכחה ופאה. לא כתוב בפרק א' כי בועז יצר קשר עם קרובות משפחתו ושאל לשלומן ולצרכיהן. לא זו בלבד אלא שבפרק ב' הולכת רות אלמנת מחלון ללקט בשדות כי היא וחמותה נעמי היו שרויות ברעב. היא הולכת בברכת נעמי והיא מגיעה אל שדהו של בועז "ויקר מקרה חלקת השדה אשר לבועז" (ב', ג'). בועז המגיע אל שדהו ועינו קולטת את האשה הלא מוכרת לכאורה המלקטת בשדהו שואל את נערו "למי הנערה הזאת". (שם, ה') משנודע לבועז כי זו רות המואביה, הוא פונה אליה ומפציר בה שתמשיך ותלקט רק בשדהו שלו, וגם מציע לה לדבוק בנערותיו. הוא אף מציע לה "וצמית והלכת אל הכלים ושתית" (שם, ט').

בשעת צהרים, לעת האוכל קורא בועז לרות "גושי הלום ואכלת מן הלחם וטבלת פתך בחומץ... ויצבט לה קלי ותאכל ותשבע ותותר".

לכאורה בעיון ראשוני, בועז מתייחס בחיבה רבה לרות השבה משדה מואב עם נעמי, והוא אף מגלה כי הוא שמע את החסד שעשתה עם חמותה אחרי מות מחלון בעלה, וכי עזבה את בית אביה וארץ מולדתה.

בועז גם מברך את רות כי ישלם ה' פעלה אשר באה לחסות בצל כנפיו. התאור הזה נראה מושלם מצד גדול הדור, המתיחס באהדה לאלמנה גיורת הבאה לבית לחם, ומבקש ממנה ללקט בשדהו דוקא, וכדי שקליטתה תהיה טובה הוא מציע לה להדבק לנערותיו ומזהיר את עובדיו שלא יפגעו בה. טוב ויפה, לכאורה.

כאן בא מדרש רות רבה ומצייר תמונה אחרת לגמרי. "אילו היה יודע בועז שהקב"ה מכתוב עליו ויצבט לה קלי, עגלים מפוטמים היה מאכילה". יש כאן ביקורת נוקבת על כל התיאור שתארנו קודם על מהלך הפגישה של רות עם בועז. המדרש מסתכל על הבטוי "ויצבט לה קלי" בביקורתיות, שכן במקום ויצבט קלי - צריך היה בועז לתת לה עגלים מפוטמים. מדוע בועז לא הציע עגלים מפוטמים?

מדוע לא היה יודע שהכתוב מכתוב עליו?

במגילת רות "ויצבט לה קלי"? איזה חסרון ידיעה יש כאן שפגם במצוות הכנסת אורחים שעשה?

חז"ל אומרים גם כאן כמו אצל ראובן, שבועז לא עשה את המצווה בלב שמוח. אין ספק שבועז הרגיש צורך לסייע לרות, ובודאי היה רוצה להציע לה מעדנים כפי יכולותיו, שהרי עשיר היה והיא היתה בת מלך מואב שעזבה את הכל מאחוריה כדי לבא לארץ ישראל, לבית לחם, לשכון בצל השכינה. העיון בדברי חז"ל מחייב לחדד במעט את הדברים ואת הביקורת על בועז. בועז איננו רק גדול הדור, הוא קרוב

משפחה של נעמי ושל רות, אם כן איך זה יתכן כי לא שאל לשלומה של נעמי בת דודו האלמנה-השכולה? איך לא הציע את עזרתו לשתי הנשים הבודדות החוזרות לבית לחם כשהן חסרות כל. וגם בשעה זו שהזדמנה לו רות אל שדהו מדוע לא פנה אליה והציע לה, כי תלך לביתה ותיקח את נעמי ותבאנה לסעוד סעודה ראויה בביתו. היתכן כי כל חסדו מתבטא בכך שהיה מרשה לה להמשיך ללקט לקט-עניים בשדהו?

האם זה מה שנדרש מבעוז גדול הדור? האם מיצה בועז את חובתו בעולמו? בעל "תפארת ציון" משער כי בועז חשש שאם יקרב את רות ויגלה התעניינות במצבה, עלולים אנשי בית לחם לחשווד בו שכוונתו לקרבה מפני יופיה (כך כתוב במדרש שהיתה רות יפה).

השערה זו אפשרית היא, אך מה יענה בועז על הטענה כי לא דאג גם לנעמי? וכי גם שם דאג ללזות שפתיים?

אין זאת כי בועז רצה לפעול פעולה נכונה, והראיה מן הבטוי "ויצבט לה קלי". וה' גילה ע"י שמואל הנביא שכתב מגילת רות ברוח הקודש, כי דעתו הטובה התפרסמה במגילה.

אך מכיון שהוא לא עשה את המצווה שבדעתו **בלב שמח**, כי לא היה אז בשמחה אלא בדאגה מפני מה יאמרו אנשי בית לחם, נמנע מלעשות כפי יכולתו וחובתו האמיתית. איש כבועז, היה צריך לדעת שהוא כקרוב משפחה אסור לו להתעלם מנוכחותן של נעמי ורות בבית לחם!

שמואל הנביא בתחילת פרק ב' קובע שיש לנעמי מודע לאישה, איש גיבור חיל ושמו בעז, והכל מצפים כי קירבה זו תקל על שיבתה של נעמי עם רות כלתה לבית לחם. אך בועז, לא שאל, לא התעניין, לא הזמין את נעמי ואת רות אל ביתו כיאה וכיאות לקרוב משפחה. כל זה משום החשש של "מה יאמרו". אך אילו פעל על פי הרגשתו הפנימית והאמיתית מתוך שמחה של מצווה, היה פועל ללא חשש של לזות שפתיים, כי ה' עמו ויסתום פי המקטרגים. עשיית מעט מאפשרויותיו, פגמה במצווה שנעשתה בלי שמחה, ולכן הקיטרוג והביקורת על פעולתו.

ה. אהרן

במדרש רות רבה (פרשה ח') נוסף גם אהרן לרשימת "אילו היה יודע". וכך נאמר שם: "ואילו היה יודע אהרן שהקב"ה מכתוב עליו (שמות ד') הנה הוא יוצא לקראתך בתופים ובמחולות היה יוצא לקראתו".

דברי המדרש כאן, טעונים העמקה להבנת דקות התביעה על אהרן הכהן. אהרן הכהן אחיו הגדול של משה, היה מנהיגם של ישראל במצרים. אהרן אוהב שלום ורודף שלום עשה שליחותו כהלכה. בפרק ג' בספר שמות מתגלה ה' למשה בסנה ושם זוכה להתגלות אלקית והקב"ה מטיל עליו את השליחות להוציא את בני ישראל ממצרים. וכך נאמר שם: (שמות ג') ועתה לכה ואשלחך אל פרעה והוצא את עמי בני ישראל ממצרים.

משה מעלה שאלות רבות על עצם השליחות ועל היותו בלתי מתאים לשליחות זו. בשיאם של הדו-שיח בין הקב"ה למשה אומר משה "ויאמר בי אדוני שלח נא ביד תשלח" (שם ד', י"ג) ורש"י שם: "ביד מי שאתה רגיל לשלוח והוא אהרן". בהמשך: "ויחר אף ה' במשה ואמר הלא אהרן אחיך הלא ידעתי כי דבר ידבר הוא וגם הנה הוא יוצא

לקראתך וראך ושמח בלבו" (שם ד', י"ד).

משה מבקש להימנע מן המנוי להנהיג את ישראל במצרים ולהוציאם מגלות לגאולה, כי הוא סבור שאהרן אחיו כבר מנהיג בפועל את ישראל והוא ראוי יותר ממנו, מסיבות רבות. הקב"ה אינו סבור כן, ומפני שמשה העלה את ענין אהרן, מפציר ה' במשה שיקבל עליו את השליחות ולא יחוש לפגיעה במעמדו של אהרן אחיו, שהרי אהרן יוצא לקראתו בשמחת הלב.

זהו הרקע לדברי חז"ל במדרש רות רבה, וכאן צריך לנסות להבין, הלא הכתוב מעיד על אהרן שיצא לקראת משה "וראך ושמח בלבו" הרי שאהרן מקבל עליו את המנוי של משה בלב שמח.

אם כן מה מקור הביקורת של חז"ל שאילו היה יודע אהרן שכך ייכתב בתורה, בתופים ובמחולות היה יוצא לקראתו?

מהו החיסרון שמצאו חז"ל במפגש של אהרן עם משה, שאין בו תופים ומחולות? מה יעשו תופים ומחולות לקירוב שבין משה ואהרן, הלא אהרן עשה זאת בשמחה. יש לדייק כי במדרש ויקרא רבה שהבאנו לעיל על בועז וראובן, כתוב - "כשיהא אדם עושה מצווה יעשה אותה בלב שמח". ואילו במדרש רות רבה כתוב: "יעשינה בלבב שלם" יש כאן אם כן שני ערכים "בלב שמח" ו"בלבב שלם".

הדרישה האלקית מן האדם שיעשה את המצווה גם בלב שמח וגם בלבב שלם. אהרן בודאי עשה את המצווה להקביל פני משה ב"לב שמח". אך כנראה, שלא עשה זאת "בלבב שלם" מה היה חסר?

מסביר בעל "תפארת ציון" בפרושו למדרש רות רבה וזו לשונו:

"שהגם שאהרן שמח בלבו אף על פי כן לא ידע אם זה הוא הדרך אשר בו ישכון אור, דאפשר שאינו צריך להיות שמח מפני דמקודם שבא משה היה הוא הנביא ומורה דרך החיים לישראל וכאשר בא משה חסרה לו זו המצווה לזכות הרבים".

מסביר בעל "תפארת ציון" כי אהרן התלבט אם מותר לו לשמוח על חילופי הגברי בינו ובין משה.

שרש הענין, הרי הוא עסק בעבודת הקודש של הנהגת ישראל והוראת דרך החיים בעבודת ה'.

מעכשיו כשממנים את משה למנהיג, הפסיד אהרן זכות זו של הנהגת ישראל, הסתפק אהרן בשמחת הלב, כי היה ירא שמא אין זו הדרך שיהיה נרצה לה' להראות השמחה כלפי חוץ. כי בכך הוא כביכול מראה שהוא שמח להוריד ממנו את העול של הנהגת ישראל.

אך הכתוב שמעיד עליו ששמח בלבו שזהו רצון ה' שישמח, ועל כן היה צריך להראות באופן חיצוני שמחתו על בואו של משה במקומו על ידי תופים ומחולות.

היוצא מדברי הפרשנות האלה, הוא שחז"ל ביקרו את פעולת אהרן, ביקורת דקה מאד ועדינה, הוא נמנע מתופים ומחולות מתוך ענוותנותו, והחשש שמא שמחת יתר אינה רצויה בשמים, כי כך ייראה כמי שעוזב בשמחה את תפקידו, ואין הדבר כן. על זה באו חז"ל ואמרו, שאהרן היה אמור לדעת שה' רוצה בבטוי זה של שמחה, אפילו ע"י תופים ומחולות - כדי לחזק את משה בשליחות.

מה נורא למתבונן עד כמה דקה ומבוקרת התביעה מאנשים גדולים לעשות את המירב, מתוך הכרה שזהו רצון ה'.

דברי המדרש מסתיימים במלים אלו:

"לשעבר היה אדם עושה מצווה והנביא כותבה ועכשיו אדם עושה מצוהב מי כותבה?

אליהו ומלך המשיח והקב"ה חותם על ידיהם, כההוא דכתיב אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע..."

נשאלות כאן מספר שאלות:

א. וכי הנביא כותב כל מצווה ומצווה של כל אחד ואחד?

ב. מה התועלת בכך שאליהו ומלך המשיח כותבין הרי זה לא גלוי שאפשר ללמוד ממעשיו?

ג. ומדוע על השכר הנצחי הקב"ה חותם? ובזמן שהנביא היה כותב היה די בכתיבת הנביא בלבד?

מה היתה כוונת חז"ל בדבר י סיום אלה במדרש?

חז"ל שואלים על הזמן הזה, עכשיו מה קורה כאשר אדם עושה מצווה וכוונתו טובה אך על פי שאינה מושלמת כמו במקרים שהבאנו לעיל על ראובן - בועז - ואהרן. כיון שכוונתו של האדם מוסתרת - ובמעשיו החיצוניים אין הדברים נראים, עלולים הרואים לקטרג עליו, כי אינם יודעים את הצפון בלבו.

על כך באו חז"ל והעידו, אליהו ומלך המשיח כותבים ומעידים על האדם שכוונתו לשם שמים, אליהו ומלך המשיח רואים במעשה הטוב קירוב זמן הגאולה ואליהו מבשר הגאולה, ומלך המשיח הוא הגואל. אמירה זו של המדרש, מרמזת שפועלו של אדם בקיום המצוות פועל פעולות בעולמות העליונים, ולכן הדברים נכתבים על ידי אליהו ומלך המשיח.

ומה בין כתיבתם הם לכתיבת הנביאים?

כתיבת הנביאים - שרשה ע"י הקב"ה, שהאיר עיני הנביא לראות האור פנימה, בכך היתה כלולה החתימה האלקית בעצם כתיבת הנביא. לעומת זאת כתיבת אליהו ומלך המשיח שהם כותבים מעצמם כפי שהם רואים, צריכים הדברים להחתם על ידי הקב"ה, חתימת קיום. ההוכחה שכך הם הדברים היא מן הפסוק המצוטט בסוף המאמר:

"אז נדברו יראי ה'", מתכוונים לאליהו ומלך המשיח, שהם כל הזמן מדברים על התנהגותם של ישראל בעשיית המצוות לקירוב הגאולה.

"ויקשב ה' וישמע ויכתב בספר זכרון לפניו", מכאן שהם כותבים והקב"ה חותם. עדותם של אליהו ומלך המשיח על אנשים העושים מצווה בשמחה, נחוצה כיון שהם מתנהגים באופן שהם מרוממים שמו של ה' ומגיעים לדרגת השמחה, בלב שמח ובלבב שלם.

המסקנה העיקרית היא, כי העושה מצווה היום, ישתדל לעשותה בלב שמח ובלבב שלם, שעשייה זו היא סגולה על יום הגאולה ושעל ידם תהיה הגאולה במהרה בימינו. אמן.

ו. עיון על פי הרמב"ם

לא נותר לנו אלא לעיין ולחקור בשאלה המרכזית העולה מן המדרשים שהבאנו - מדוע באמת האדם אינו עומד בעשיית המצווה בלב שמח ובלבב שלם? מה גורם לראובן, לבועז ולאהרן לעשות מעשה לשם שמים, אך לא להשלימו בלב שמח ובלבב שלם? היכן היא הנקודה הגורמת לסטייה מן המעשה המושלם - ומותרת את המעשה שנעשה בכיוון הנכון אך לא הושלמה המלאכה?

לצורך נתינת מענה לשאלה זו - אנו צריכים לעיין בדברי הרמב"ם בספר מורה נבוכים חלק ראשון פרק ב'. הרמב"ם עוסק בפרק ב' מן החלק הראשון בפרוש של חטאו של אדם הראשון בפרשת עץ הדעת.

וכך פותח הרמב"ם את הנושא:

"הקשה לי איש חכם זה לו שנים קושיא גדולה. צריך להתבונן בקושיא ובתשובתנו בפרוקה..."

אמר המקשה יראה מפשוטו של כתוב כי הכוונה הראשונה באדם, שיהיה כשאר בעלי חיים אין לו שכל ולא מחשבה, ולא יבדיל בין הטוב ובין הרע, וכאשר המרה, הביא לו מריו זה השלמות הגדול המיוחד באדם, והוא שתהיה לו זאת בהכרה הנמצאת בנו אשר היא הנכבד מן העינינים הנמצאים בנו ובה נתעצם. וזה הפלא, שיהא ענשו על מריו - תת לו שלמות שלא היה לו והוא - השכל".

החכם הבלתי מזוהה שאל את הרמב"ם שאלה הנוגע לבריאת האדם וציוויו שלא לאכול מעץ הדעת טוב ורע, והחכם הזר מניח שהאדם בבריאתו היה כשאר בעלי החיים, ללא כושר הבחנה בין טוב לרע וללא תבונה ושכל. והנה כאשר עבר על הציווי האלקי לא זו בלבד שהוא לא נענש אלא קיבל שכר גדול מאד. הוא קיבל שלמות שלא היתה לו, והוא השכל. היתכן כדבר הזה? האם כך נוהג הקב"ה עם מי שהמרה את פיו ועבר על ציוויו?

הרמב"ם מרצה בתחילת הפרק הרצאה מדוקדקת על ההבדל בין ספר התורה לשאר הספרים, וכי יש לגשת לספר התורה בכלים שונים מאלו הנהוגים בכל ספרות אחרת. ספר התורה לפי הרמב"ם הוא ספר "שהוא הישרת הראשונים והאחרונים". לפיכך יש לגשת אליו גישה מעמיקה ואין להסתפק בקריאה שטחית הגורמת לאי הבנת המכוון במקרא. הרמב"ם משיב לאותו חכם -

א. "השכל אשר השפיע ה' על האדם - והוא שלמותו האחרון הוא אשר הגיע לאדם קודם מרותו".

זו הנחת יסוד אכסיומטית ראשונה - בכך דוחה הרמב"ם את הנחתו של אותו חכם, הסבור שאדם נולד ונוצר כבעלי חיים. האדם היה בעל שכל לפני חטא ונשאר בעל שכל לאחר חטא. האדם נברא בצלם אלקים ובדמותו.

ב. כבעל שכל, נצטווה האדם שלא לאכול מעץ הדעת טוב ורע, כי אין מצווים אלא למי שהוא בעל שכל. אין מצווים לבהמות, אלא קושרים אותם למונעם מהזיק.

ג. בשכל יבדיל האדם בין האמת והשקר. ואבחנה זו היתה בו באדם קודם חטאו בשלמות. לעומת המושגים האוביקטיביים של אמת ושקר - ישנם גם מושגים סוביקטיביים של טוב ורע. האדם בבריאתו על ידי הבורא ניחן בכישרון האבחנה המוחלט של אמת ושקר והיו בו גם האבחנות הסוביקטיביות של טוב ורע. אלא שזכות שכלו וראייתו - איפשרה לו לחבר את האמת עם הטוב ואת השקר עם הרע.

היות והאדם נברא בצלם אלקים בשלמות עליונה, במדרגתו הגבוהה לא נטה להשתמש במושגים של טוב ורע כי אצלו האמת והשקר הם שקבעו את מהלכיו. טוב ורע שייכים יותר לענינים של תאוות וחושים גשמיים שאצלו הם לא היה עיקר.

ד. אם כך הדבר - כיצד חטא אדם הראשון ועבר על צויו של האלקים שלא יאכל מעץ הדעת טוב ורע מדוע שכלו לא מנע ממנו את העבירה? התשובה לכך היא פשוטה - האדם שנאמר עליו "ותחסרהו מעט מאלקים" ניחן גם בכח הבחירה החפשית, ועל כן למרות שהוא נצטווה על ידי ה' שלא לאכול מעץ הדעת, היתה לו האפשרות לאכול מעץ הדעת.

אילו האדם היה נשאר איתן במעלותיו - לא היה חוטא. אך הוא נתפתה ונטה אל תאוותיו הדמיוניות והנאת חושי הגשמיות, וראיה לכך הפסוק - "כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים" (בר', ג' ו') נענש אדם הראשון ענש כבד מאוד. ה' שלל מן האדם את ההשגה השכלית המוחלטת שהיתה לו לפני החטא, ונשקע במושגים יחסיים של התגנות והתנאות, ומעכשיו מושגיו נתערבבו עם מושגים של טוב ורע.

כושר ההכרעה של האדם נשתבש, מושגי האמת והשקר נתערבבו עם מושגי הטוב והרע, ושיקול דעתו נשתבש. מכאן ואילך כשיעמוד האדם בצומת דרכים של בחירה עקרונית, לא יהיה לו כל כך ברור במה לבחור - כי אורות מושגי האמת והשקר התעממו מכח הנטייה למושגי טוב ורע, האם שקר הוא רע, או שבנסיבות מסוימות הוא דוקא הטוב. האם אמת הוא טוב או שפעמים ובנסיבות החיים, אמת יכולה להיות גם רע.

וכך משיב הרמב"ם לחכם ששאלו, האדם לא קיבל פרס על המרותו פי אלקיו, אלא קיבל עונש כבד מאד.

מעכשיו, אחרי החטא יחפש האדם את הדרך אל האמת תוך הערמת קשיים גדולים שהוא הערים על עצמו, כשהעדיף להתפתות וללכת, אחרי הטוב והרע במקום האמת והשקר.

האדם לא מצא קודם החטא כל גנות בענין גלות הערווה, כך בראו ה' ואין בכך כל גנות. אבל משהשקיע עצמו בענינים של טוב ורע, ואכל מעץ הדעת, הרגיש עכשיו את הגנות שבערווה, והלך והתחבא. האדם ירד במדרגתו ולא עלה במדרגתו. מעתה כדי להגיע למצבו של לפני החטא צריך האדם להשקיע כוחות אדירים, כדי לסנן את הערכים מן הפסולת הנטפלת אליהם בשל נטיותיו הגשמיות ונגיעותיו הפסולות.

האם יכול האדם להגיע אל האמת?

התשובה לכך היא חיובית, אלא שהדרך אל האמת רצופה בנסיבות, בלבטים, בספקות, בחוסר ודאות - ובשיקול דעת בלתי זך ובלתי טהור. נחזור לשלשת האישים שהזכרנו ונביט במעשיהם לאור דברי הרמב"ם בספר מורה נבוכים.

ראובן

ראובן ידע שחובתו בעולמו - למנוע פגיעה ביוסף, זו האמת.

לכן טיכס עצה למנוע מן האמור לפגוע בו. לבסוף הוא לא הצליח להציל את יוסף כי הוא עצמו היה בלבטים - האם הוא צודק או אולי האחים צודקים שגזרו מיתה על יוסף.

הספקות האלה מנעו מראובן לזכות לעשות מעשה שלם ומושלם - לקחת את יוסף

מיד אל אביו - לא להטילו לבור - אם כך היה פועל מכירת יוסף היתה נמנעת. אילו העריך ראובן את חובתו במאזני האמת, היה מציל בפועל את יוסף. אלא שנתערבו לו לראובן מושגי הטוב והרע הבלתי מוחלטים. אולי לא טוב להחזירו אלא להענישו כפי שהאחים טוענים מי אומר שזה נכון, אולי זה נכון. האמת כאן לא הצטלבה עם הטוב.

וכך לא זכה ראובן. יחד עם זה הכתוב מעיד עליו שהתכוון לשם שמים להציל את יוסף בהצעתו להשליכו לבור. אלא כיון שלא עשה את זה בלב שמח ובלבב שלם - לא היתה לו סייעתא דשמיא לעמוד בתקיפות כנגד האחים, ולבחור בדרך האמת - להשיבו אל אביו.

בועז

בועז ידע שחובתו בעולמו - לקרב את נעמי ורות, קרובותיו העניות שהאחת אלמנה ושכולה, והשניה אלמנה. הכתוב מעיד עליו שהרגיש שצריך לקרב את רות, מתוך מודעותו לחובתו כלפי קרובתו, מדין "ומבשרך לא תתעלם". זו היתה האמת המוחלטת שהיתה צריכה להדריכו.

ואילו פעל כך - לא היו חז"ל תופסים אותו ומבקרים אותו על נתינה מועטת "ויצבט לה קלי" לעומת עגלים מפוטמים. למה אם כן בועז לא פעל כך? בועז לא פעל כך - מפני שמול האמת הזאת, עמדו שיקולים זרים. שיקולים יחסיים של "מה יאמרו" שמא חשדו בו שמקרב את רות, כי נתן עיניו בה. על כן הסתפק בועז בנתינה מועטת, ולא זכה לעשות את חובתו כלפי רות - מדעתו הוא. שבועות ארוכים עברו מאז שבו רות ונעמי לבית לחם - ובועז לא פעל על פי מדת האמת המתחייבת. וכל זה קרה כיון שלא עשה את חובתו, בלב שמח ובלבב שלם. ה"שמא יאמרו" שיתק את מידת האמת ונתן מקום לטעות ולהסתפק במועט.

אהרן

אהרן יצא בשמחת הלב להקביל פני אחיו משה, הבא לגאול את ישראל ממצרים. השמחה שבלבו לא פרצה החוצה, הוא לא הביא למפגש שלו עם משה - תופים ומחולות.

על פי האמת - היה צריך אהרן להביא תופים ומחולות ולגלות את שמחת לבו החוצה. אך כאן נכנס חישוב אחר, שמא אסור לו לשמוח על הבשורה של הנהגת משה אחיו, כי שמחתו עלולה להתפרש כשמחת הורדת עול הנהגה של כלל ישראל. וכדי להמנע מכך הסתפק בשמחת הלב הפנימית.

"וראך ושמח בלב" - את זה קיים. אך "בלבב שלם" לא קיים אהרן, כי לא היתה לו ההרגשה של לבב שלם בשמחתו.

גם ענוות יתר זו - גרמה לחז"ל לבקר - אילו היה יודע שהקב"ה יכתוב עליו בתורה היה מביא, תופים ומחולות. זו היתה צריכה להיות דרך האמת.

ז. סיכום

נביא את דברי בעל "מסילת ישרים" הרמח"ל בפתחה שלו לספרו בפרק א'.
 "יסוד היסודות ושרש העבודה התמימה

שיתברר

ויתאמת

אצל האדם מהי חובתו בעולמו

ולמה צריך שישב מבטו ומגמתו

בכל אשר הוא עמל כל ימי חייו".

זו העבודה הנדרשת מכל אדם, זהו שרש העבודה התמימה, צריך האדם לברר, ברור, אחר ברור את החלטותיו הכרעותיו, את הבחירה הנכונה שלו מבין האפשרויות. אחרי שיתברר צריך שיתאמת. לבחון את החלטתו בבחינת האמת. האם מה שברר הוא גם הדבר האמיתי.

אחרי שיתברר ויתאמת אצל האדם מהי חובתו בעולמו, יעשה זאת בכל שהוא עמל כל ימי חייו.

התביעה לעשות המצוה בלב שמח ובלב שלם, היא התכלית הראויה בעבודת ה'. השמחה בעשיית המצווה היא הבסיס להערכה נכונה והאמיתית של המעשה הנדרש. עשיית מצווה בלב שלם מאפשרת לאדם לסלק הצידה את השיקולים המבלבלים את הדעת, ולהתרכז בעיקר, והעיקר הוא בחיי המאמין "לעשות חובתו בעולמו, זה יסוד היסודות ושרש העבודה התמימה".

ה. נספח - רמב"ם מורה נבוכים, פרשת עין הדעת

אחרי החטא	
שקר	אמת
רע	טוב

לפני החטא	
שקר	אמת
רע	טוב

